

Presentasjoner av dr.avhandlinger

Forfattermuseumsfunksjonene. Musealiserte relasjoner mellom liv og litteratur. En studie av Hamsunsenteret, Bjerkebæk – Sigrid Undsets hjem og Hauge-senteret.

Det humanistiske fakultet, Universitetet i
Oslo/ Høgskulen på Vestlandet avd.
Sogndal.
Disputas: 24. januar 2020

Thea Aarbakke
Thea.aarbakke@annomuseum.no

I avhandlingen *Forfattermuseumsfunksjonene. Musealiserte relasjoner mellom liv og litteratur* (2019) har jeg forsket på tre unge institusjoner viet til hvert sitt etablerte forfatterskap. De stiller ut tre norske forfattere som markerte seg i det 20. århundret, nemlig Knut Hamsun (1859–1952), Sigrid Undset (1882–1949) og Olav H. Hauge (1908–1994). Institusjonene det dreier seg om er *Hamsunsenteret* som åpnet i 2009, *Bjerkebæk – Sigrid Undsets hjem* som åpnet i 2007 og *Hauge-senteret* som åpnet i 2014.

Det overordnede forskningsspørsmålet mitt har vært: *Hvordan stiller forfattermuseer og litteratursentre ut forfatterskap og forfatterbiografi?* Det er fullt mulig å lese Undsets roman *Jenny* uten å ha kunnskap om forfatterens liv. Det er også fullt mulig å lese biografien *Mitt liv var draum. Ein biografi om Olav H. Hauge*, uten å ha kjennskap til Hauges diktning. På museum, i utstillings-

rommet, formidles både historier om forfatterens biografiske liv og deres litteratur. Presentasjoner av forfatterobjektet og fortellinger om det de skrev krysser og møtes, fordi liv og verk stilles ut, side om side. Jeg har vært interessert i å undersøke utstillingsrommene som en alternativ inngang til resepsjonen av forfatterne.

Hvem får oppkalt et museum etter seg? Utvalget i avhandlingen viser tre etablerte forfattere som hadde stor suksess i sin egen samtid. I tillegg har Hamsun, Undset og Hauge levd deler av livene sine på stedet eller i bygningen der det i dag står et museum med deres navn på. Hamsuns barndom ble tilbrakt på Hamarøy, der Hamsunsenteret ble bygget og står plassert. Bjerkebæk er navnet Undset ga huset sitt på Lillehammer da hun flyttet inn i 1919. I dag er dikterhjemmet blitt til et museum. Hauge-senteret har lokaler i det gamle kommunehuset i Ulvik, som er Hauges hjembygd. Byggenes plassering gir institusjonene muligheten til å bruke deres omgivelser i formidlingen av forfatterne, noe sentrene og museet i flere tilfeller også gjør.

Utstillingsanalysen er delt opp i tre kapitler og er avgrenset til tre samlingspunkter i utstillingene der forfatterskap og forfatterbiografi tydelig møtes. I det første analysekapittelet dreier det seg om bruken av utstillingsrommenes vinduer som middel til å tydeliggjøre stedet hvor utstillingen er situert. I det andre analysekapittelet analyserer jeg installasjoner av skrivebordet

som utstillingsgjenstander, og hvordan skrivebordet brukes til å formidle stedet der verkene er blitt til. I det tredje, og siste analysekapittelet utforsker jeg bruken av boksamlinger i utstillingene, som grep for å binde sammen forfatter, verk og den litteraturen som forfatteren selv var inspirert og omgitt av. I avhandlingens analytiske hoveddel undersøkes disse tre utstillings-grepene – vinduer, skrivebord og bok-samlinger – på tvers av de tre institusjonene.

Det er først og fremst litteraturvitere som har forsket på dikterhjem og forfatter-museene. Min interesse for forfattermuseer som fenomen har først og fremst vært av museologisk karakter. Ved å fokusere på museenes egne kommunikasjonsmidler: glassmontre, tidslinjer, museumsgjenstander, rekvisitter, installasjoner og utstillingstekster har jeg undersøkt hvordan museene bruker utstillingsteknologiene til å fortelle historier om forfatterne, og hvordan museenes særegne kommunikasjonsmidler har en effekt på hvordan disse historiene ble fortalt. Utstillingsteknologier har tildelte funksjoner: Tidslinjen visualiserer en bestemt tidsforståelse og glassmontrene beskytter verdifulle gjenstander. I tillegg så jeg hvordan utstillingsteknologienes design og utforming hadde en effekt som museene kunne bruke, og som de i flere tilfeller gjorde. I avhandlingen argumenterer jeg for at dette har en betydning for hvordan forfatternes liv og litteratur kommuniseres i utstillingene.

Det finnes ikke mye museologisk forskning på forfattermuseer, hvis vi avgrenser til den engelskspråklige og skandinaviske litteraturen. Ifølge kulturviteren Hans Dam Christensen kan det manglende museologiske forskningsbidraget på enkeltpersonmuseer være en konsekvens av at en stor del av museologiske publikasjoner kommer fra forskere i USA, der det finnes få enkeltpersonmuseer å forske på (2001). En annen grunn

kan være at representasjonskritiske studier lenge har vært dominerende innen museologisk forskning. De små enkeltpersonmuseene har ikke hatt like stor gjennomslagskraft i diskusjoner om museenes makt-strukturer og koloniale arv, temaer som mange museumsforskere har vært opptatt av siden 1990-tallet. I begynnelsen av det 20. århundret ble mange av forfattermuseene opprettet takket være private initiativ fra forfatteres slektninger og fans. Derfor har ikke musealiserte dikterhjem blitt anerkjent som seriøse aktører i museologiske studier i like stor grad som de nasjonale kunst-, kulturhistoriske- og naturhistoriske museene. I min avhandling løfter jeg frem tre unge institusjoner innenfor en museumssjanger som i dag er i vekst. Hamsunsenteret, Bjerkebæk og Hauge-senteret er valgt ut for å vise en bredde i hva forfattermuseer og -sentre i dag er, og for å utvide forskningen på forfattermuseer til mer enn musealiserte dikterhjem.

Tilsammen har jeg utført åtte feltarbeid på tre institusjoner over en to-årsperiode, mellom 2016 og 2018. Jeg har dokumentert utstillingene i form av foto. I tillegg har jeg vært i kontakt med de ansatte som har gitt meg tilgang til magasiner, arkiv, utstillingsplaner og andre relevante dokumenter. Først og fremst har metoden vært å gå gjennom det materielle. Det betyr at jeg har undersøkt hvordan kuraterte rom, gjenstander og installasjoner påvirker resepsjonen av forfatternes liv og litteratur i utstillingene. For å få det materielle til å komme til syne i analysene, og selv se det, har jeg lest aktør-nettverksteori, fordi aktør-nettverksteori (heretter ANT) også er en metode som gir oppmerksomhet til tingene, materialiteten og relasjoner mellom både menneskelige og ikke-menneskelige aktører. Særlig har jeg brukt Latours bok *Reassembling the Social* (2005) og Laws tekst *After ANT: complexity, naming and topology* (1999).

I ANT fant jeg de analytiske verktøyene jeg trengte for å gjøre en utstillingsanalyse der relasjonene mellom gjenstandene blir viktigere enn gjenstandene i seg selv. Ordet 'aktør-nettverk' er et såkalt oksymoron, et konsentrert paradoks i sammensetningen av to ord som skaper en spenning. Oksymoronet får frem at «ingenting hviler i seg selv», og at ingen gjenstander er suverene, men at de må forstås i forhold til hverandre – som en del av et større nettverk. Jeg har vært opptatt av hvem eller hva som handler slik at utstillingene virker på forskjellige måter.

Analysene mine viser hvordan tingene i utstillingene ikke er statiske, objektive gjenstander. De rommer og har et potensial til å romme flere historier enn de som blir vektlagt i et bestemt utstillingsgrep og som gjenstandene blir valgt til å representere. De forbindelsene jeg har valgt å følge, er heller ikke uttømmende. Det finnes mange flere, og mine analyser av dem er én av mange. Dette er også styrken med en ANT-analyse av utstillingene, fordi analysen åpner utstillingene opp, og blir en metode til å tenke nytt om etablerte kuratoriske praksiser. ANT blir et verktøy for å se utstillingene med et nytt blikk.

Fordi museer er og virker forskjellig på ulike steder og til ulike tider, er det viktig å undersøke hvordan de faktisk virker på spesifikke steder. Avhandlingen demon-

strerer hvordan utstillingene binder sammen forfatter, verk og litteraturen som forfatteren selv var inspirert av eller omga seg med. I analysene viser jeg hvordan utstillingsgrep kan underbygge forfattermyten, men at utstillingsteknologier også kan bidra til å løse opp forestillingen om den enestående forfatteren.

Forskningslitteraturen om forfattermuseer har ikke i tilstrekkelig grad sammenlignet ulike måter å stille ut forfatterskap på. I toneangivende forskningspublikasjoner om forfattermuseer er musealiserte dikterhjem blitt behandlet som noe annet enn de nye sentrene, hvilket de også er, avhengig av hvilke spørsmål man som forsker er opptatt av å besvare. Min ambisjon har vært å utvide forskningen på forfattermuseer til mer enn musealiserte dikterhjem. Private hjem var lenge et utgangspunkt i etableringen av offentlige museer viet forfatterskap. I min avhandling viser jeg at det ikke nødvendigvis lenger er tilfelle. I dag utgjør forfattermuseene en betydelig del av det norske museumstilbudet. Hvis vi velger å se på dikterhjem og sentre under ett, er forfattermuseet en museumssjanger som har klart å fornye seg og finne nye saker å bry seg om i en postmoderne verden.